



MI AZ EMBER, HOGY MEGFELEDKEZÜNK RÓLA? ANTROPOLÓGIAI APOKALIPSZIS

Krúdy Tamás





MI AZ EMBER, HOGY
MEGFELEDKEZÜNK RÓLA?
ANTROPOLÓGIAI APOKALIPSZIS

Krúdy Tamás

A nyugat-európai kereszténydemokrata politika látványos válsága egy sokkal mélyebben húzódó krízisre mutat, amelyet a Covid-19-járvány hozott a felszínre. A kialakult „antropológiai válsághelyzetet” a médiaökológia szempontjából vizsgáljuk meg. Ehhez bocsássuk előre a következőket. Az egyesült Európa gyökerei a kereszténységben, különösen a katolicizmusban lelhetőek fel. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy Európa lelkét a vallási elvek alkotják. Legyen szó Schumanról, Adenauerről, De Gasperiről, politikai sikerük keresztény hitükből táplálkozott. Az Európai Unió kereszténydemokrata eszmei alapokon, az európai kereszténydemokrata pártok kezdeményezésére jött létre.¹ Nyugat-Európában az újjáépítést a II. világháború pusztítását követően kereszténydemokrata pártok valósították meg. E pártok társadalmi-gazdasági politikája a katolikus társadalmi tanításban gyökerezik. Nagyon fontos ezt hangsúlyozni, mert ebből válik világossá, hogy az európai kereszténydemokrata pártok az utóbbi két évtizedben tapasztalható elkeresztényietlenedése az egész Európai Unió létét ássa alá. Tény ugyanis, hogy míg korábban kereszténydemokrata politikusok rendszeresen hivatkoztak a katolikus egyház társadalmi tanítására, ez az elmúlt két évtized során lényegében megszűnt, és nevezett politikusok már a bibliai emberképre is egyre ritkábban és óvatosabban utalnak. Pröhle Gergely egyenesen azt állítja, hogy „a CDU/CSU számára a C, vagyis *christlich*, keresztény jelző már egyre inkább csak amolyan kultúrantropológiai adalék, semmint az értékelvűség iránytűje.”² Ma a nyugat-európai kereszténydemokrata pártok és politikusaik számos társadalmi kérdésben mondhatni rutinszerűen fordulnak szembe a katolikus egyház társadalmi tanításával, levágva ezzel magukat arról a gyökérről, amelyből eddig táplálkoztak, és aminek a létüket köszönhették.

¹ Az Európai Unió kereszténydemokrata gyökereivel kapcsolatban lásd: Bryan Fanning: Christian Democracy and the Birth of the European Union. *Studies: An Irish Quarterly Review*, 2021/1. 52–58.

² Pröhle Gergely: *A CDU nyerő, de kereszténysége már csak kulturális adalék*. Index.hu, 2021. június 7. <https://index.hu/velemeny/2021/06/07/a-cdu-nyero-de-keresztenysege-mar-csak-kulturalis-adalek/>

SÜLLYED-E A TITANIC?

De vajon hol siklott ki az alapító atyák álma a keresztény Európáról? Tekinthető-e Európa még egyáltalán kereszténynek, és ez miben nyilvánul meg? Ha nem a kinyilatkoztatott igazságon és szentségi kegyelmen, akkor milyen alapokon nyugszik az Európai Unió?

Az európai kereszténydemokrata politika és válsága nem magyarázható egyszerűen a politikusok árulásával, azzal, hogy idegen érdekek szolgálatába álltak volna, vagy hogy önös érdekeiket egyszerűen a köz érdekei fölé helyezik. Az Európai Uniót alapító kereszténydemokráciák nyilvánvaló hitehagyása nem érthető meg, és csak különböző összeesküvés-elméletekhez vezet, ha nem veszünk tudomást egy, a politikánál mélyebb szinten zajló válságról. Ha körbenézünk a világban, minden bizonnyal felfedezzük, hogy egy korszak a végéhez közeledik, még hozzá bizonytalansággal teli, zűrzavaros módon. Ezt a változást többféleképpen is szokták jellemezni, úgy, mint a háború utáni liberális konszenzus bukása, a Nyugat kulturális uralmának vége, a nemzetállam összeomlása, *Great Reset* stb., melyek mind-mind azt jelzik, hogy a világrend jelentős és traumatikus átalakulásának küszöbén állunk. Nem hiányoznak az apokaliptikus víziók, a Nyugat jelenlegi állapotára hasonlatként a már jéghegynek ütközött Titanicot szokták felhozni, amelyen a zenekar még játszik, az úri közönség táncol, miközben a hajó már süllyed.

Az egyházak és a kereszténység térvészése, a gyermektelenség, a családi élet válsága, a „demográfiai tél”, az értelmes (politikai) közbeszéd összeomlása, a szorongás, a depresszió, a pánikbetegség és más mentális betegségek rohamos terjedése, a természetes közösségek szétesése, a tudatmódosítószeres térhódítása, a fogyasztói társadalom nihilizmusa, a fiatalok elmagányosodása, a korábban ismeretlen, de ma már közép-, sőt általános iskolás gyermekek körében jelentkező nemi diszfória mind alátámasztani látszanak az apokaliptikus víziókat. Az apokalipszis azonban, ahogy erre Carl J. Trueman is rámutat, nemcsak összeomlást jelent, hanem addig nem ismert vagy rejtett dolgok feltárulkozását, megjelenését is, ahogyan a Jelenések könyvében János evangélista leírja az előtte feltárult valóságot. A mostani krízis pedig az amerikai biblikus professzor szerint egyenesen

*„olyan dolgokat tár elénk, amelyek régóta igazak, de amelyek jelentőségét nagyrészt figyelmen kívül hagytuk. Pontosabban úgy vélem, hogy amire most fény derül, az a tény, hogy egy **antropológiai válság kellős közepén vagyunk**. Ez a legnyilvánvalóbban a közéleti politikát érinti, de mivel kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, hogy mit jelent a legalapvetőbb értelemben véve embernek lenni, így életünk minden területére kihat, beleértve az egyházak a társadalomhoz való viszonyát is.”³*

Az antropológiai válság, azaz a konszenzus hiánya, hogy mit is jelent embernek lenni, az elmúlt időszakban két nagy port kavart esetben is nyilvánvalóvá vált. Az egyik, amikor az Egyesült Államok Legfelső Bíróságába 2022-ben kinevezett Ketanji Brown Jacksonnak a szenátusi meghallgatása során feltették a kérdést, hogy tudná-e definiálni azt, hogy „nő”, amire a frissen kinevezett legfelső bíró a következőt felelte: „Hogy én? Nem. Nem tudom. Nem vagyok biológus”.⁴ A másik eset, amikor Yvette Coopernek, a brit Munkáspárt nőként és kisebbségeként felelős árnyékminiszterének tették fel ugyanezt a kérdést a nemzetközi nőnapon, s amire ez a prominens közéleti szereplő sem

³ Carl R. TRUEMAN: *Apocalyptic Politics. Christianity and the New World Order*. Public Discourse, 2022. <<https://www.thepublicdiscourse.com/2023/01/86632/>>

⁴ Az esetről *A női géniusz 2. Férfigondolatok a nőiség posztmodern devalválásáról* címmel írt kiváló tanulmányt Puskás Balázs, a Szent István Intézet munkatársa: <https://szentistvanintezet.hu/tanulmanyaink/3>.

tudott vagy nem akart felelni.⁵ Ma tehát annak, hogy mit jelent nőnek lenni, nincs olyan definíciója, ami mindenki számára elfogadható lenne, ami nyilvánvaló jele az imént említett mély antropológiai válságnak. „Ennek a válságnak a középpontjában – folytatja Trueman – pedig a technológia drámai fejleményei állnak, amelyek nemcsak életvite-lünket, hanem azt is megváltoztatják, ahogyan vagyunk – azt, hogy minek és kinek tekintjük magunkat.”⁶

Ebben az írásban a jelenlegi antropológiai válság kialakulását a *médiaökológia* diszciplína szemszögéből közelítem meg, amely a technológia fejlődésének, egészen pontosan a kommunikációs technológia fejlődésének az egyénre, a társadalomra s a még szélesebb értelemben vett környezetre gyakorolt hatásait vizsgálja.

MÉDIAÖKOLÓGIA

Érdemes röviden áttekinteni a médiaökológia eredetét. A kifejezés eredetileg a kanadai katolikus tudós, filozófus, irodalomtanár, irodalomkritikus és kommunikációteoretikus, Herbert Marshall McLuhantól származik. A médiaökológia, mint tudományos diszciplína kifejtése pedig az amerikai író, médiateoretikus és esztéta Neil Postman nevéhez fűződik. Postman azt vizsgálta, hogy a kommunikációs média hogyan formálja mind a gondolkodási mintákat, mind a társadalmi szerveződés formáit. Hangsúlyozta, hogy a médium soha nem semleges, vagyis hogy az információ továbbítása a közvetítő médiumtól függően bizonyos kognitív torzításokkal jár (például ugyanaz a szöveg olvasva vagy felolvasva, tehát hallgatva más érzékszerv dominanciájához vezet, ezért kognitív torzítást eredményez). Postman következetesen hangsúlyozta a médiumváltások ökológiai – azaz környezeti – jellegét, azaz hogy egy jelentős új információs médium bevezetése egy adott kultúrába elkerülhetetlenül új kultúrát generál. A médiaökológia magyarázatára biológiai metaforát használt. A biológiában a táptalajt nevezik médiumnak, és olyan anyagként definiálják, amelyben egy élő biológiai kultúra fejlődik. A médiaökológiában a médium olyan technológia, amelyen belül az emberi kultúra fejlődik. A médiaökológia a médiára mint környezetre és a környezetekre mint médiára összpontosít.⁷ Elmélete tartalmazza az emberek, a technológia, a média és a környezet között lezajló összetett kölcsönhatások elemzését, azzal a céllal, hogy növelje az ezekkel a kölcsönös hatásokkal kapcsolatos tudatosságot. A médiaökológia kiterjedt, inkluzív és ezért multidiszciplináris terület, amely számos tudományágból kölcsönöz, ideértve a technológiai és információs tudományterületeket, a nyelvészetet és szemiotikát, valamint a kulturális tanulmányokat. Feltételezi, hogy a szimbólumrendszerek és technológiák, amelyeket kommunikációra és tapasztalataink megjelenítésére használunk, szerves szerepet játszanak abban, ahogyan a valóságot értelmezzük, illetve alakítjuk. A médiaökológia tehát feltárja annak kulturális következményeit, hogy a média hogyan változik – és változtat meg minket – az idő múlásával.

A médiaökológia négy alaphipotézisen nyugszik. 1) Először is, egy új médium megjelenése ugyanúgy érinti az egész rendszert, mint a természetben egy új növényfaj betelepítése a teljes ökoszisztémát. Innen ered az ökológia kifejezés használata. Postman hozzáteszi: „Egy új technológia nem pusztán hozzátesz vagy elvesz valamit. Mindent megváltoztat. 1500-ban, ötven évvel a nyomtatás feltalálása után, már nem a régi Európa volt. Más Európa volt.”⁸ Az európai társadalom egész szövete megváltozott az új médium bevezetésével. Minden médium így működik, bár nem

⁵ Camilla TURNER: What is a woman? Labour frontbenchers don't seem to be sure. The Telegraph, 2022. március 9. <<https://www.telegraph.co.uk/politics/2022/03/09/labour-frontbenchers-caught-hop-rabbit-hole-question-definition/>>

⁶ *Uo.*

⁷ Kate MILBERRY: *Media Ecology*. Oxford Bibliographies, 2017.

⁸ Neil POSTMAN: *Technopoly. The Surrender of Culture to Technology*. Vintage Books, New York, 1993. 18.

mindegyiknek van olyan könnyen kimutatható hatása, mint a nyomtatásnak. 2) Másodszor, a médiaökológia azon a feltevésen alapul, hogy a kommunikáció folyamatának tekintetében a médium már önmagában is kommunikatív, függetlenül az üzenet tartalmától. Más szóval, a különböző médiumok eredendő kommunikációs torzításokkal rendelkeznek, amelyek kognitív torzítást eredményeznek a felhasználóiknál. Bizonyos médiumok bizonyos fajta kommunikációra alkalmasak, míg másokra nem. Vegyük például a harangozást. Nem is olyan régen a vidéki Magyarországon nemcsak délben, esetleg vasárnapi szentmisére hívva kondultak meg a harangok, hanem a hétköznapi kommunikáció fontos eszközeinek is számítottak. A haranghoz nem nyúlhatott senki, kizárólag a harangozó, „a harangjelzések által ugyanis különböző jellegű híreket lehetett közölni”.⁹ Másképp szólt a harang, ha tűzvész volt, másképp, ha vihar közeledett, másképp, ha árvíz volt, és megint másképp, ha esküvőre, keresztelőre, szentmisére vagy más ünnepségre szólított. Azt azonban biztosra vehetjük, hogy a harangozás nem tartalmazott filozófiai érvelést. A harangjelek nem eléggé összetettek ahhoz, hogy a létezés természetére vonatkozó elképzeléseket fejezzenek ki velük, és még ha meg is próbálkoznának vele, a harangozó tenyeréről hamarabb lekopna a bőr, mint hogy második axiómája kifejtésébe bele tudna kezdeni. Erre gondolt a médiaökológia atyja, Marshall McLuhan, amikor leírta elhíresült mondatát: „**A médium maga az üzenet**”. A kommunikáció eseménye a kommunikáció formáját és tartalmát egyaránt magában foglalja, és a kettőt azonos súllyal kell értékelnünk. Ez tökéletesen ellentétes a közkeletű felfogással, hogy egy médium vagy technológia önmagában véve nem jó vagy rossz, csak attól válik azzá, *ahogyan használjuk*. McLuhan szerint ez „a technológiai idióta mafla álláspontja”.¹⁰ Másképpen fogalmazva, az igazság „nem jön és soha nem is jött csomagolás nélkül. A megfelelő kiszerelesben kell megjelennie, különben nem ismerik fel.”¹¹ 3) Harmadszor, a médiaökológia minden technológiát „az ember kiterjesztéseként” értelmez.¹² A fakanál például a kar meghosszabbítása, a síléc a láb meghosszabbítása, és így tovább. Minden technológia arra szolgál, hogy az ember bizonyos képességét kiterjessze. A legtöbb médium a fizikai testünket terjeszti ki. Az elektronikus médiumok abban különböznek a többitől, hogy a tudatot terjesztik ki, a belső ént.¹³ Más szóval, elválasztják a lelket a testtől. 4) A legfontosabb azonban a médiaökológia azon hipotézise, hogy minden médium és technológia fausti alkut jelent, azaz egyszerre ad és elvesz. Valamit valamiért. „Tévedés azt feltételezni, hogy minden technológiai innovációnak csak pozitív hatása van” – jegyzi meg Postman.¹⁴ A gépjárművek feltalálásával például jóval hamarabb jutunk el a célunkhoz, mint gyalog, viszont többet ülünk tétlenül a dugóban, nagyobb mértékben terheljük a környezetünket, és kevésbé elviselhetővé tettük a városi létet. Arról nem is beszélve, hogy a felgyorsult közlekedés felgyorsította az életvitelünket is: ma több dolgot *kell* elvégeznünk ugyanannyi idő alatt, mint korábban, amikor még csak gyalog, esetleg lovon jártunk. Vagy vegyük a hangrögzítést, amelynek feltalálásával sikerült megőrizni Kodály, Bartók vagy Rahmanyinov játékát az örökkévalóságnak, ugyanakkor ez erősen be is szűkítette a műveik interpretációs lehetőségeit, csökkentve ezzel a művészi szabadságot. És így tovább, **minden új média** vagy technológia bevezetése **egyszerre jár nyereségekkel és veszteségekkel** – a médiaökológia célja, hogy rámutasson ezekre a nyereségekre és veszteségekre, és elérhetővé tegye őket az erkölcsi értékelés számára.

⁹ TARISZNYÁS Márton: *A tűz és a tűzoltás Gyergyó hagyományos népeletében*. Erdélyi Magyar Adatbank.

¹⁰ Marshall McLuhan: *Understanding Media*. Mentor, New York, 1964. 18. (Magyarul lásd: Marshall McLuhan – Quentin Fiore: *Médiamasszász.* ford. Kiss Barnabás, Typotex, Bp. 2012. – a Szerk.)

¹¹ Neil Postman: *Amusing Ourselves to Death*. Penguin Books, London, 1984. 22.

¹² McLuhan: *I.m.* 90.

¹³ *Uo.* 247.

¹⁴ Postman: *Technopoly. I.m.* 4.

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY HATÁSA EURÓPA SZEKULARIZÁCIÓJÁRA

Az elektronikus média alapvető hatása elsősorban a tér és az idő – ami a testi lét két alapvető jellemzője – kiküszöbölésére vonatkozik, amelyek immár nem szükséges alkotóelemei az emberi kapcsolatoknak. A veterán televíziós újságíró és médiaprofesszor, Peter K. Fallon szerint „az elektronikus médiával a fizikai jelenlét többé nem szükséges [...] a személyek közötti kommunikációhoz”.¹⁵ Valójában ilyen körülmények között többé nem kell „együtt lennünk” valakivel, hogy beszélhessünk vele. McLuhan rámutat, hogy „a távközlésben az ember minden értelemben véve testetlenül, absztrakt képként, fizikalitás nélküli árnyként létezik. [...] A testetlen ember pedig nem fér össze a megtestesült egyházzal.”¹⁶

A modern elektronikus média (mint médium) üzenete – ami ugyanannyira fontos, mint az üzenet tartalma – el-lentétben áll az egyház üzenetével. Ezt ez ellentmondást tette fájdalmasan nyilvánvalóvá a koronavírus-járvány. A Covid-apokalipszis nemcsak világvége-hangulatot teremtett, hanem napvilágra hozott eddig szinte láthatatlanul, a felszín alatt zajló folyamatokat. A járvány kezdetekor a Magyar Katolikus Egyház, ahogy más nemzeti egyházak is szerte a világon, korlátozta a szentmiséken történő részvétel és egyáltalán a templomlátogatás lehetőségét. A „jelenléti szentmisék” helyett az online követhető szentmiséken való részvételt tanácsolták. Egyes plébániák sporadikusan már rendelkeztek ilyen lehetőséggel, de a többségnek most kellett kialakítania a szertartások online közvetítéséhez a technikai feltételeket. Ez meg is történt, és az otthonukban karanténban lévő emberek kezdtek átállni az online szentmishallgatásra, amit korábban csak az ágyhoz kötött idősebb vagy beteg emberek tettek, illetve azok, akik háttértévézésnek használták a közvetítéseket, miközben valami egyéb ház körüli teendővel foglalkoztak. Jancsók Péter szociológus és Paksy Eszter az Újváros Központ kiadóvezetője egy kutatásban a pandémiának a plébániák életére gyakorolt hatását vizsgálták.¹⁷ Ebből az derült ki, hogy miután a karantén feloldását követően vissza lehetett térni a templomokba, a válaszó plébánosok a hívek számának a megcsappanását tapasztalták. A kutatást ismertető cikk idéz egy olaszországi felmérést, amely arra az eredményre jutott, hogy a lezárások után a hívek közel harmada nem tért vissza a padosorokba.¹⁸ A szerzők szerint pedig a Magyarországon mért adatok „hasonlóak más országokban mért adatokhoz”. A megkérdezett plébánosok több mint 70 százaléka „úgy érzi, hogy a járványnak több negatív hatása volt a közösségre nézve, mint pozitív”. Több nemzetközi kutatás is napvilágot látott a témában, és hasonló eredményre jutottak, a hívek 10–50 százaléka nem tért vissza a templomokba. Az Institute for Family Studies cikke az Egyesült Államokban elvégzett kutatásokat idéz, amikor arról ír, hogy az amerikai társadalom minden szegmensében visszaesett a személyes templomlátogatások aránya.¹⁹ A járvány kitörése idején és a karantén bevezetésekor az emberek először a vallásos elköteleződésük megerősödéséről számoltak be, ám ez a lendület hamar kifulladt, és a helyét a növekvő érdektelenség vette át. Luxembourg érseke, Jean-Claude Hollerich szerint **a pandémia egy évtizeddel felgyorsította Európa szekularizálódását.**²⁰

¹⁵ Peter K. FALLON: *The Metaphysics of Media. Toward an End to Postmodern Cynicism and the Construction of a Virtuous Reality*. University of Scranton Press, Scranton, 2009.

¹⁶ *Letters of Marshall McLuhan*. szerk. Marshall McLuhan, Oxford U. P., Toronto, 1987. 543.

¹⁷ JANCSÓK Péter – PAKSY Eszter: *A Covid hatása a plébániák életére. Kiürülnek-e a templomok?* Új Város Online, 2022. február 8. <https://ujvarosonline.hu/tarsadalom/a-covid-hatas-a-plebaniak-életere-kiurulnek-e-a-templomok>

¹⁸ GIACOMO GAMBASSI: *Vescovi d'Europa. Pochi a Messa, sfida post-Covid*. Avenire.it, 2020. szeptember 26. <https://www.avenire.it/chiesa/pagine/pochi-a-messa-sfida-postcovid>

¹⁹ WENDY WANG: *The Decline in Church Attendance in COVID America*. Institute for Family Studies, 2022. január 20.

²⁰ *Cardinal: Pandemic may have accelerated secularization of Europe by 10 years*. Catholic News Agency, 2020. szeptember 4.

A kutatók az emberek templomból történő elmaradását részben az egyház bizonytalan kommunikációjával magyarázták azzal kapcsolatban, hogy az online szentmishallgatás azonos értékű-e a szentmisén történő tényleges részvétellel. Lehetséges, hogy ez is közrejátszott a hívek számának megcsappanásában. A következőkben azonban egy másik szempontból szeretnénk a jelenséget megvizsgálni, és azt bizonyítani, hogy 1) *az elektronikus média alkalmatlan az egyház üzenetének és az evangélium örömhírének a közvetítésére*, továbbá, hogy 2) *az elektronikus médiumok előtérbe kerülése a vallásgyakorlásban jelentős mértékben hozzájárult az elvállaltalanodás folyamatához*.

A TEST NÉLKÜL MARADT IGE

Az online szentmise-közvetítés több szempontból is ellentétes az egyház üzenetével, sőt kifejezetten alássa azt. Először is, mint már említettük, maga *a médium eredendően testetlen*. Az élő videóstream során a nappalinkban látjuk és halljuk a papot prédikálni és a szertarás elemeit bemutatni, de a pap a nappalinkban nincs jelen, hanem valahol *máshol* van – jellemzően a templomban. Két teljesen különböző kontextusban születik tehát meg az üzenet és fogadjuk be azt mi. Ez a dekontextualizált üzenet pedig végeredményben adatközléssé változik: természetes kontextusából eltávolítva az online közvetített szentmise ugyanannyira lesz releváns, mint az adott médiaplatform többi tartalma. (E sorok írójának személyes tapasztalata van arról, hogy a nappaliban közvetített szentmise során hányszor pattantak fel a résztvevők valami halaszthatatlan dolgot elintézni, például levenni a gáزرól az ételt vagy kimenni mosdóba. Ugyancsak személyes tapasztalat, hogy az ember szinte azonnal elkezd az online szentmisközvetítések között váltogatni, ahogy azt a tévéműsorok vagy más videócsatornák esetében teszi, és eközben hasonló szempontok is vezérlik.)

Hadd érzékeltesük egy rövid példával, hogy az üzenet mennyire függ az adott médium által teremtett kontextustól! Noha egy romantikus kapcsolatnak véget vetni sokkal könnyebb SMS-ben, mit személyesen, mégis mindenki érzi, hogy mekkora a különbség a két médium között, pedig a tartalom – a szakítás ténye – ugyanaz. SMS-ben szakítani méltatlan dolog, ezzel mindenki egyetért. Ezek után tarthatatlan azt képzelni, hogy Isten végtelen szeretetének és megváltottságunknak az örömhírét ugyanúgy lehet egy képernyőn keresztül közölni, mint személyesen. Az egyház folyamatos megtérésre buzdítja a híveit, azaz olyan aktív tettekre, amelyekkel megváltoztatják az életüket. Ez viszont csak személyes jelenlétnél lesz hiteles, egy alapvetően testetlen médiumon keresztül nagyon nehéz valakit valódi cselekvésre buzdítani. Az, hogy nyomunk egy *like*-ot, vagy írunk egy kommentet, valójában nem cselekvés, noha lehet, hogy annak érezzük. Két vicces cicás videó között egy online szentmise elveszíti azt a kontextusát, ami cselekvésre – az élete megváltoztatására – buzdítaná a megfigyelőt. Ezen túlmenően az online videó *streamelés* megerősíti azt, amit az angol teológus John Stott jó négy évtizeddel ezelőtt még a televízióra vonatkoztatva a képernyőn keresztül tapasztalt élet „irrealitásának” nevezett. Amint írta:

„A televízió a mesterséges és a kitalált birodalmába tartozik. A kérdés, amely felmerült bennem, a következő: Vajon milyen könnyen tudnak az emberek az egyik világból a másikba váltani? Felismerik-e, amikor Isten Igéjét hallják, hogy most a Végső Valósággal kerültek kapcsolatba? Vagy – és attól tartok, hogy inkább ez a helyzet – az egyik irreális szituációból lépnek át a másikba, mint álmukban az alvajárók, mert a televízió bevezette őket egy fantáziavilágba, amelyből soha nem tudnak teljesen kilépni?”²¹

Ez tehát az első ok, hogy **egy** olyan alapvetően **testetlen és dekontextualizált médium**, mint az online videó *streamelés*, **nem alkalmas** a Végső Valósághoz való kapcsolódás megjelenítésére.

²¹ John STOTT: *Between Two Worlds. The Challenge of Preaching Today*. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1982. 72–73.

Másodsor, a médium eltestetlenítő üzenete nincs összhangban keresztény hitünk alapjával, hogy ugyanis „az Ige testé lett és köztünk lakott” (Jn 1,14), azaz Jézus Krisztus megtestesülésével. Annak a teológiai kibontására most nincs lehetőség, hogy Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette, és hogy ennek a teremtésnek elidegeníthetetlen része a testben való lét, amit Jézus – a tökéletes *imago dei*, az egyetlen, akiben McLuhan megfogalmazásában „a médium és az üzenet tökéletesen egybeesik”²² – megtestesülése nyilvánvalóvá tett. Annyit azonban mindenképpen érdemes hangsúlyozni, hogy keresztire feszítését követően *Jézus testben támadt fel, és testi mivoltában ment fel a mennybe*, ahol azóta is így van jelen, amit Krisztus mennybemenetelének ünnepén, negyven nappal húsvét után ünnepel az egyház. A katolikus hitben központi szerepet játszik az Eucharisztia, amikor minden egyes szentmisében Jézus újra testi valójában – testében és vérében – jelenik meg a hívő közösség előtt. Ez a megtestesülés, az eucharisztikus jelenlét online formában egyszerűen nem lehetséges. A megtestesült Krisztus testi valójában *nincs jelen* a képernyőn.

Harmadsorban pedig, amiért egy online közvetített szentmise nem alkalmas a keresztény üzenet közvetítésére, az az, hogy éppen az ellen hat, hogy a megváltás eszkatologikus célja a testnek mint a helyreállított kozmosz részének a feltámadása. A mennyországban testi valójukban lesznek jelen – akik odakerülnek.

Ha egy új médium megjelenése változást eredményez az emberi ökológiában, akkor elmondhatjuk, hogy az elektronikus média, pontosabban az online istentiszteletek üzenete egy **dekontextualizált, elszemélytelenített, eltestetlenített üdvösség evangéliuma**, amelynek több köze van a gnoszticizmushoz vagy a platonizmushoz, mint a kereszténységhez. (A kereszténységgel ellentétben, amely test és lélek egységét hirdeti, a platóni és az abból fakadó későbbi filozófiák, akárcsak a gnoszticizmus, határozott különbséget tesznek test és lélek között. Ezekben a gondolatrendszerekben az embert elsősorban léleknek vagy szellemnek tekintik, miközben fizikai teste idegen valódi természetétől.) Az online *streamelésnek* az üzenete nem az, amit sok jó szándékú egyházi személy képzelt, miközben az üres templomban a kamerának beszél: a transzcendens Isten története, aki magát megalázva, testet öltve aláveti magát az idő és a tér követelményeinek. Ellenben „ez a médium olyan narratívát közvetít, amelyben az Ige test nélkül marad – és ennek követésére hív minket is. Azáltal, hogy a tanítást egy helyről egy másik helyre közvetítjük, aktívan részt veszünk a testetlen lét terjesztésében, ami bibliai szempontból nézve nem más, mint a halál.”²³

²² Marshall McLuhan: *The Medium and the Light. Reflections on Religion*. Stoddart, Toronto, 1999. 103.

²³ Danny Hindman: *The Word Without Flesh. Second Nature Journal*, 2014. szeptember 15.

VIRTUÁLISAK VERSUS VALÓDIAK

Hogy az elektronikus média teljesen átjárta az életünket, ma már közhely. Ennek azonban megvannak a következményei. Amint a már idézett Carl Trueman is írja,

„ahogy a technológiától való növekvő függésünk átformálja kultúránk erkölcsi képzetét, vagyis hogy az embert egy pszichológiai akaratnak tekintsük, akinek nem kell tiszteletben tartania a fizikai létezés szabta korlátokat, úgy válik egyre valószínűtlenebbé a régi rend, amely az emberi lények testként és lélekként való elképzelésére épült. Azok a dolgok, amelyek a kereszténységet kiemelik a tágabb kultúrából – úgymint a megtestesülésbe, a feltámadásba és a megtestesült emberi természetbe mint valódi, egyetemes létezőbe vetett hit, aminek erkölcsi következményei is vannak –, ellentétesek a kialakuló világrendhez való tartozás feltételeivel.”²⁴

Trueman szerint minden technológia médium is egyben, hiszen azon keresztül kerülünk kapcsolatba a valósággal. Ily módon tehát a technológia nemcsak közvetíti, hanem alakítja is a valóságot. Ahhoz, hogy annak a mondatnak, hogy „Én egy férfi testbe zárt nő vagyok”, ma értelmet tulajdonítunk, technikai innovációk egész sorának (hormonterápia, antibiotikumok, precíziós kozmetikai és más műtétek) kellett lehetségessé válniuk és befolyásolniuk az emberi képzelőerőt, hogy valaki úgy gondolhassa, a teste véletlenszerű ahhoz képest, hogy ki is ő *valójában*. A transzhumanizmus fogalma alá tartoznak azok a mozgalmak, amelyek az emberi természet meghaladását tűzik ki célul. Vannak, akik az öregedés ellen veszik fel a harcot, mások a halált szeretnék legyőzni, megint mások olyan velünk született tulajdonságok meghaladására, átalakítására törekcsenek, mint a nem, az intelligencia, a fizikai felépítés vagy bármi, ami változtatható, tökéletesíthető. Az emberi vágyak tárháza kimeríthetetlen. Ezen a ponton ismét az előbb idézett szerzőhöz kell fordulnunk, aki a következőket írja:

„Az, hogy önmagunkat valamilyen vágyunkkal azonosítjuk, kétségkívül egy rendkívül szubjektív módja az identitásunk megalapozásának. Azáltal, hogy belső vágyaim alapján határozom meg, hogy ki vagyok, az identitásom összes többi tényezőjét, sőt mindenki máséhoz fűződő kapcsolatomat alárendelt pozícióba helyezem. Egy ilyen lépés egy olyan világról mesél, ahol a külső identitásmarkerek már túlzottan meggyengültek ahhoz, hogy stabil alapot biztosítsanak az önértelmezés számára.”²⁵

Ilyen külső identitásmarkerek a nem, a család, a tágabb rokonság, a nemzetiség, a vallás, az anyanyelv – mind olyan tényezők, amelyeket az ember eredendően nem választ, hanem beleszületik és fejlődése során felismer. Az olyan technológiák viszont, mint a hormonális fogamzásgátlás, az abortusz, a mesterséges megtermékenyítés, a petesejt- vagy spermadonáció, vagy a béranyaság, átalakították a nemről, szexualitásról és a családról alkotott elképzelésünket és mindazon intézményeket, amelyek ezekre épülnek. „Úgy tűnik, hogy a családot, akárcsak a nemzetet és a fizikai testet, lerombolják, hogy aztán nagyon különböző irányvonalak mentén építsék újjá” – von mérleget Trueman.

Szerinte ugyanis a Virtuális Ember és a Valódi Ember (*real man*) közötti antropológiai konfliktusról van szó, ami azon áll vagy bukik, hogy miként viszonyulnak a testhez, amelynek kiterjedése, határai, dimenziója van, azaz helyet foglal el. A Virtuálisok, akik egy számítógép képernyője előtt ülve lényegében dolgozhatnak bárhol a világon, azt a technológiailag liberalizált nézetet képviselik, amely szerint az emberek testetlen akaratok, akik képesek túl-

²⁴ TRUEMAN: *I.m.*

²⁵ *Uo.*

lépni az anyagi világ korlátain. Velük szemben állnak a Valódiak, akik abban hisznek, hogy a test és a hely kritikus fontosságúak a túlélés szempontjából.

Visszatérve a kezdeti kérdésünkhöz, hogy mi történt az Európai Unió alapító atyáinak víziójával, elmondhatjuk, hogy az előbbieken ismertetett **antropológiai krízis** az, amivel az európai **kereszténydemokrata pártok szemben találták magukat**. Noha soha nem így került megfogalmazásra, de lényegében arról kellett dönteniük, hogy a Virtuálisok vagy a Valódiak mellett teszik-e le a voksukat. Engednek-e a világ nyomásának, vagy kitaranak az eredeti értékek mellett? A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nyugat-európaiak az előbbi mellett döntöttek, ami két dolgot eredményezett. Egyrészt szembekerültek az Egyház tanításával, amelyik továbbra is a *test*, a *hely* és az *idő* meghatározó fontosságát hangsúlyozza, amivel magára vonja a Virtuálisok haragját, akik jobb esetben maradinak, reakciónak és érzéketlennek mondják, rosszabb esetben egyenesen gonosznak. A másik következmény, hogy a kereszténydemokraták politikája szinte megkülönböztethetetlen lett a progresszív pártokétól, hiszen most már ugyanarról az antropológiai alapról indulnak ki. Itt tartunk ma.

UTÓSZÓ

Minden gyakorló szülő megtapasztalja, hogy a gyermeke életében kezdetben másképp telik az idő, mint az övében. Nem lineáris és nem egyirányú, hanem mehet előre, de hátra is. Sok víz lefolyik a Dunán, amíg egy gyermek például rájön, hogy a születésnapja nem akkor van, amikor ő szeretné, hanem le van horgonyozva egy bizonyos ponthoz az időben, ami csalódást jelenthet számára (a jó hír viszont az, hogy nemcsak egy születésnapja van összesen, hanem *évente* egy). Kezdetben az sem világos egy gyermek számára, hogy ki hogyan tartozik kihez. Az, hogy ő most kicsi, én pedig nagy vagyok, az a véletlen műve, ami lehet, hogy holnapra éppen fordítva lesz. Többször hallottam egyik-másik gyerekemtől olyasmiket, hogy majd amikor ő nagy lesz, én meg kicsi, akkor elvisz engem az állatkertbe, illetve amikor ő nagy volt, én meg kicsi, akkor már egyszer el is vitt. Az egyik fiam például váltig állította, hogy amikor ő nagy volt, akkor tudott lovagolni, olvasni, úszni – amiből nem is mindent felejtett el mostanra, hogy kicsi lett. Például egyszer, amikor uszodában voltunk, kijelentette, hogy tud úszni. Megkérdeztem tőle, hogy mikor tanult meg, mire azt mondta, hogy még nagyon régen, és magabiztosan gyalogolt be az egyre mélyülő medencébe. Már a feje tetejét is ellepte a víz, amikor kihúztam. Azt hittem, sírni fog, de nem. De hiszen én nem tudok úszni! – kiáltotta prüszkölve, őszinte megdöbbenéssel a hangjában. Számára ez volt az a pillanat, amikor rájött, hogy mi, emberek, nem egyszerűen azok vagyunk, akik lenni szeretnénk, nem egyszerűen pszichológiai akaratok vagyunk, hanem épp ellenkezőleg, van egy eredendő természetünk, amelyet nem lehet a végtelenségig büntetlenül megtagadni. Abban pedig biztosak lehetünk, hogy ez a „De hiszen én nem tudok úszni!”-pillanat egyszer mindenki életében elkövetkezik, gondoljon most bármit is a technológia fejlődéséről. Csak ki kell várni.

Szerző:
Krúdy Tamás

Grafikai tervezés:
Balás Design

Felelős kiadó:
Dr. Máthé Zsuzsa



Szent István Intézet 2023
szentistvanintezet.hu

A tanulmány a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával jelent meg.

